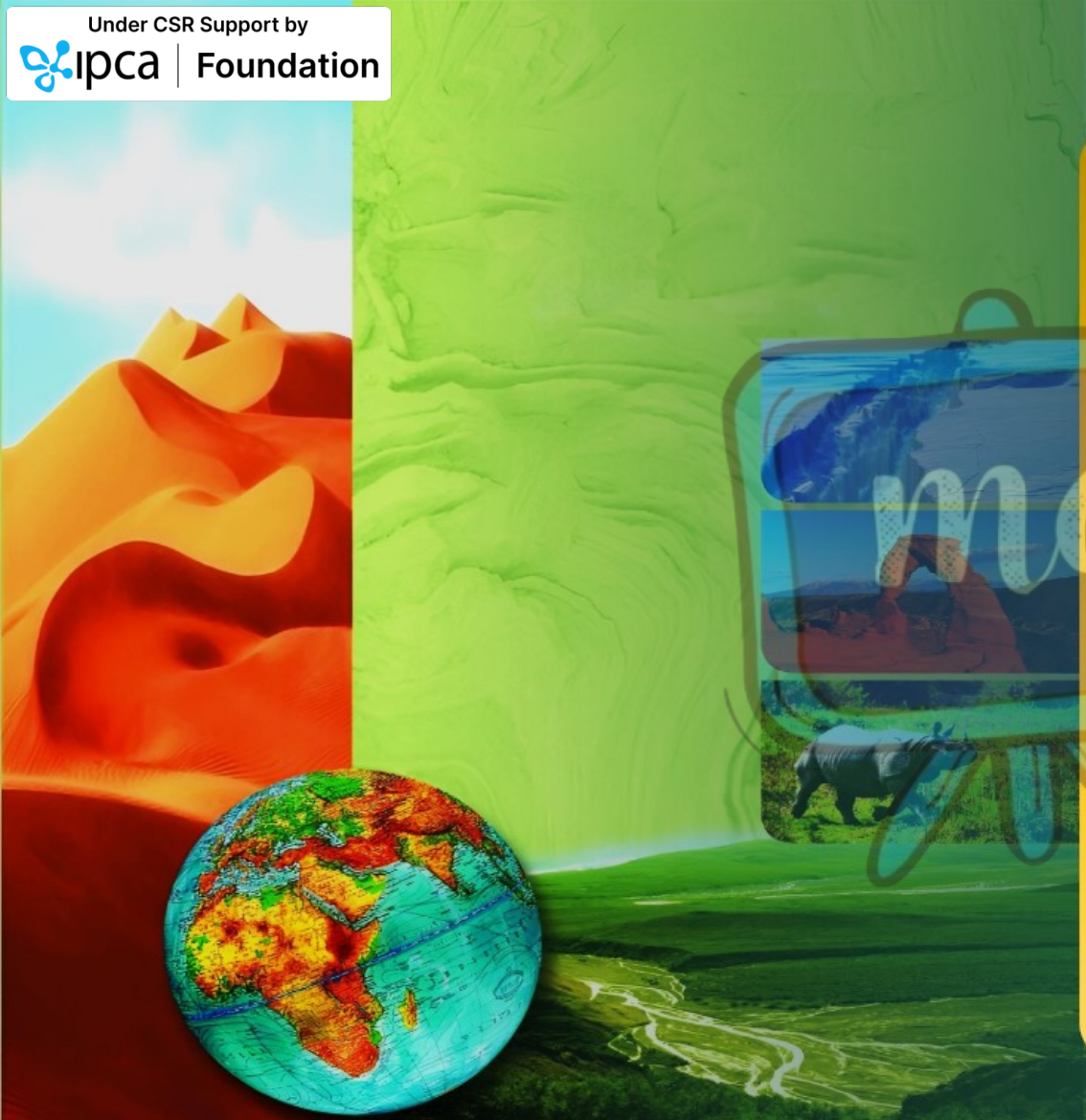
Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

নৱম শ্ৰেণীৰ পাঠ্যপুথি

ভূগোল

পাঠ - ৩

ভাৰতবৰ্ষৰ ভূগোল

অংশ – ২

শ্ৰাৱণী দেৱী

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

(খ) উত্তৰ ভাৰতৰ সমভূমি অঞ্চল

- উত্তৰে হিমালয়ৰ পাৰ্বত্য অঞ্চল আৰু দক্ষিণে দাক্ষিণাত্য মালভূমিৰ মাজত অৱস্থিত।
- ই পূবে অসমৰ পৰা পশ্চিমে ভাৰত-পাকিস্তান সীমান্তলৈকে বিস্তৃত ।
- মুঠ দৈর্ঘ্য — ২,৪০০ কিলোমিটাৰ।
- এই ভূ-ভাগক মূলতঃ ভাৰত-গংগা-ব্ৰহ্মপুত্ৰ সমভূমি বুলি জনা যায়।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- এই বিশাল সমভূমিৰ প্ৰস্থ ঠাইভেদে বেলেগ বেলেগ।
- সিন্ধু-গংগা সমভূমিৰ প্ৰস্থ ২৪০ কিলোমিটাৰৰ পৰা ৩২০ কিলোমিটাৰ।
- ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সমভূমিৰ গড় প্ৰস্থ ৮০ কিলোমিটাৰ।
- সমগ্ৰ উত্তৰ সমতল অঞ্চলটোৰ মুঠ আয়তন প্ৰায় ৭,০০,০০০ বৰ্গ কিলোমিটাৰ।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- বিশাল উত্তৰ সমভূমি অঞ্চল ৫ টা সমভূমিৰে গঠিত —
  - পশ্চিম সমভূমি
  - পঞ্জাৱ-হাৰিয়ানা সমভূমি
  - গংগা সমভূমি
  - উত্তৰ-বংগ সমভূমি
  - ব্ৰহ্মপুত্ৰ সমভূমি।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- পশ্চিম সমভূমিত পঞ্জাৱ আৰু হাৰিয়ানাৰ খৰাং অঞ্চল অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে।
- পঞ্জাৱ-হাৰিয়ানা সমভূমিৰ সৃষ্টি হৈছে ছাটলেজ, বিয়াছ আৰু ৰবি নদীৰ দ্বাৰা।
- উত্তৰ প্ৰদেশ, বিহাৰ আৰু পশ্চিম বংগৰ সমভূমি অঞ্চল সামৰি গংগা সমভূমি সৃষ্টি হৈছে গংগা আৰু যমুনা নদীৰ দ্বাৰা।
- উত্তৰ হিমালয়ৰ নদীয়ে উত্তৰ বংগৰ সমভূমি সৃষ্টি কৰিছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ইয়াৰ বৃহৎ সংখ্যক উপনেয়ে অসমৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ সমভূমি সৃষ্টি কৰিছে।
- ৩ খন প্ৰধান হিমালয় নদীয়ে (সিন্ধু, গংগা আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰ) অগণন উপনেৰ সৈতে মুঠতে বিশাল উত্তৰ সমভূমিৰ সৃষ্টি কৰিছে।
- সিন্ধুৰ উপনেসমূহে (ছাতলেজ, বিয়াছ আৰু ৰবি) কঢ়িয়াই লৈ অনা পলসে পঞ্জাৱ আৰু হাৰিয়ানাৰ পূব অংশত জমা হৈ উৰ্ব্বৰা সমভূমিৰ সৃষ্টি কৰিছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- এই সমভূমি দক্ষিণ দিশলৈ ঢাল খাই আছে।
- যিহেতু ই অতি উৰ্বৰ, সেয়েহে ইয়াৰ জনসংখ্যাৰ ঘনত্ব অধিক।
- এই সমতল অঞ্চলটোৰ আয়তন ১.৭৫ লাখ কিলোমিটাৰ।
- হিমালয়ৰ পৰা ওলাই অহা গংগা নদী আৰু ইয়াৰ বহু উপনেয়ে গংগা সমভূমিৰ সৃষ্টি কৰিছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

গংগা —

- উচ্চ হিমালয়ৰ গংগোত্রী হিমবাহৰ পৰা উৎপত্তি হয়।
- ইয়াৰ গতিপথ উত্তৰ প্রদেশ, বিহাৰ & পশ্চিম বংগ হৈ বাংলাদেশলৈ।
- ই বঙ্গোপসাগৰত পৰিছে।
- গংগা নদীৰ বিভিন্ন উপনৈসমূহ হ'ল অলাকানন্দ, যমুনা, ৰাম গংগা, গোমতি, ঘাগৰা, গণ্ডক, সোণ, কুশী।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- গংগা আৰু ইয়াৰ বহু উপনৈয়ে উত্তৰ হিমালয়ৰ পৰা গেদ কঢ়িয়াই আনি গংগা সমভূমিৰ সৃষ্টি কৰিছে।
- এই সমভূমি উত্তৰ প্ৰদেশ, বিহাৰ আৰু পশ্চিম বংগৰ মুঠ ৩,৫৭,০০০ কিলোমিটাৰ বৰ্গক্ষেত্ৰ সামৰি লৈছে।
- ইয়াৰ উৰ্বৰ মাটি আৰু ভাল পৰিবহণৰ সুবিধাৰ বাবে ইয়াত জনবসতি ঘন আৰু কৃষিক্ষেত্ৰত উন্নত।
- ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ইয়াৰ উপনৈসমূহে অসমৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ সমভূমি সৃষ্টি কৰিছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

ব্ৰহ্মপুত্ৰ —

- চীন দেশৰ তিব্বত মালভূমিত থকা চেমা-য়ুংদুং হিমবাহৰ পৰা উৎপত্তি হৈছে।
- এই নদীখন অৰুণাচল প্ৰদেশেৰে ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰি অসম আৰু বাংলাদেশৰ মাজেৰে বৈ গৈছে।
- অৱশেষত বংগোপসাগৰত পৰাৰ আগতে গংগা নদীত মিলিত হৈছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- অসমৰ মাজেৰে পাৰ হৈ যোৱা ৭০০ কি.মি. দীঘলীয়া পথটোত উত্তৰ আৰু দক্ষিণ ফালৰ পৰা বৃহৎ সংখ্যক উপনৈ আহি ব্ৰহ্মপুত্ৰত লগ হৈছে।

উত্তৰ পাৰৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ উপনৈসমূহ - সোৱণশিৰি, জিয়াভৰালী, ধনশিৰি (উত্তৰ), পুঠিমাৰী, পাগলাদিয়া, মানাহ, চম্পাৱতী।

দক্ষিণ পাৰৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ উপনৈসমূহ – বুঢ়ীদিহিং, দিচাং, দিখৌ, ধনশিৰি (দক্ষিণ), কপিলী, কৃষ্ণাই।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ইয়াৰ উপনৈসমূহে হিমালয় অঞ্চলৰ পৰা কঢ়িয়াই অনা পলসৰ অৱক্ষেপনৰ ফলত ব্ৰহ্মপুত্ৰ সমভূমি গঠন হৈছে।
- গড়ে ৮০ কিলোমিটাৰ প্ৰস্থৰ এই সমভূমি উত্তৰ-পূবৰ পৰা দক্ষিণ-পশ্চিমলৈ ঢাল খোৱা।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- উৰ্বৰ পলসুৱা মাটি আৰু সুচল ভূ-প্ৰকৃতি বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ এই সমভূমি উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ অন্যান্য অঞ্চলতকৈ তুলনামূলকভাৱে অধিক উন্নত।
- কিন্তু বাৰিষা কালত সমভূমিৰ বহু অংশ বানপানীয়ে বুৰাই পেলায়।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

(গ) দাক্ষিণাত্য মালভূমি অঞ্চল

- উত্তৰ ভাৰতীয় সমভূমিৰ দক্ষিণে দাক্ষিণাত্য মালভূমি অৱস্থিত।
- এই মালভূমি ত্ৰিকোণীয় আকৃতিৰ আৰু পুৰণি কঠিন শিলৰ দ্বাৰা গঠিত।

এই বিশাল মালভূমি অঞ্চলত অন্তর্ভুক্ত —

- উত্তৰ দিশত মালৱা মালভূমি আৰু বিন্ধ্য পর্বত।
- উত্তৰ-পূব দিশৰ ছোটানাগপুৰ মালভূমি।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- বিন্ধ্য, সাতপুৰা, মহাদেৱ আৰু মহাকাল পৰ্ব্বতে এই মালভূমিক উত্তৰ আৰু দক্ষিণ অংশত বিভক্ত কৰিছে।
- উত্তৰ অংশ তুলনামূলকভাৱে বিস্তৃতি কম আৰু ইয়াত মালৱা আৰু চোটানাগপুৰ মালভূমি অৱস্থিত।
- কিন্তু, দক্ষিণ অংশটো অধিক ডাঙৰ।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

এই অংশটো —

- সাতপুৰা, মহাদেৱ আৰু মহাকাল পৰ্বতৰ পৰা কুমাৰিকা পৰ্যন্ত বিস্তৃত।

ইয়াৰ সীমাত আছে —

- পশ্চিমে পশ্চিম ঘাট।
- পূবে পূৰ্ব ঘাট।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- সামগ্রিকভাৱে দাক্ষিণাত্য মালভূমি পশ্চিম ঘাটৰ ফালে অধিক ওখ আৰু পূৰ্ব ঘাটৰ ফালে চাপৰ।
- এনে ঢাল অনুসৰি দক্ষিণ ভাৰতৰ প্রায় সকলো নদী পশ্চিমৰ পৰা পূবলৈ বঙ্গোপসাগৰত পৰিছে।
- এই নদীসমূহৰ ভিতৰত মহানদী, গোদাবৰী, কৃষ্ণা, পেনাৰ আৰু কাবেৰী নদীয়ে প্রধান।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- কিন্তু, সাতপুৰা আৰু বিন্ধ্যা পৰ্বতৰ মাজত অৱস্থিত এই অঞ্চলটোৰ ঢাল পূবৰ পৰা পশ্চিমলৈ।
- গতিকে, ২ খন প্ৰধান নদী নৰ্মদা আৰু তাপতি পশ্চিম দিশলৈ বৈ আছে।
- অৱশেষত এই দুই নদীয়ে কাম্বে উপসাগৰত পৰিছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

(ঘ) উপকূল অঞ্চল

- ভাৰতৰ উপকূলীয় অঞ্চলটো দেশৰ পূব আৰু পশ্চিম সীমাত বংগ উপসাগৰ আৰু আৰব সাগৰৰ কাষেৰে অৱস্থিত।
- ইয়াৰ উচ্চতা সাধাৰণতে গড় সমুদ্রপৃষ্ঠৰ পৰা ৩০ মিটাৰৰ পৰা ৫০ মিটাৰৰ ভিতৰত থাকে।
- ই দীঘল আৰু সংকীর্ণ।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- ইয়াক এনেধৰণে ভাগ কৰিব পাৰি —
  - পূব উপকূলীয় অঞ্চল
  - পশ্চিম উপকূলীয় অঞ্চল।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

পূব উপকূলীয় অঞ্চল —

- পূর্ব ঘাট আৰু বঙ্গোপসাগৰৰ মাজত অৱস্থিত।
- ই গংগা নদীৰ মোহনাৰ পৰা কুমাৰিলৈকে বিস্তৃত।
- ইয়াৰ দৈর্ঘ্য প্রায় ১১০০ কিলোমিটাৰ। গড়ে ১২০ কিলোমিটাৰ বহল।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- ই দাক্ষিণাত্য মালভূমিৰ প্ৰধান নদীসমূহে সৃষ্টি কৰা উপকূলীয় সমভূমি আৰু ব-দ্বীপসমূহৰ দ্বাৰা গঠিত।
- গতিকে, পশ্চিম উপকূলতকৈ ই তুলনামূলকভাৱে অধিক বহল আৰু উৰ্বৰ।
- এই উপকূলীয় অঞ্চলত চিলকা, কোলাৰ আৰু পলিকট হ্ৰদ অৱস্থিত।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- পূব উপকূলৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ অংশ বিভিন্ন নামেৰে জনা যায় —
  - কৃষ্ণা নদীৰ মোহনাৰ পৰা গংগা নদীৰ মোহানালৈকে বিস্তৃত উত্তৰ অংশটো 'উত্তৰ সৰকাৰ' উপকূল নামেৰে জনাজাত।
  - কৃষ্ণা নদীৰ মোহনাৰ পৰা কুমাৰিকালৈকে বিস্তৃত দক্ষিণ অংশটো 'ক'ৰ'মণ্ডল' উপকূল বুলি জনা যায়।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

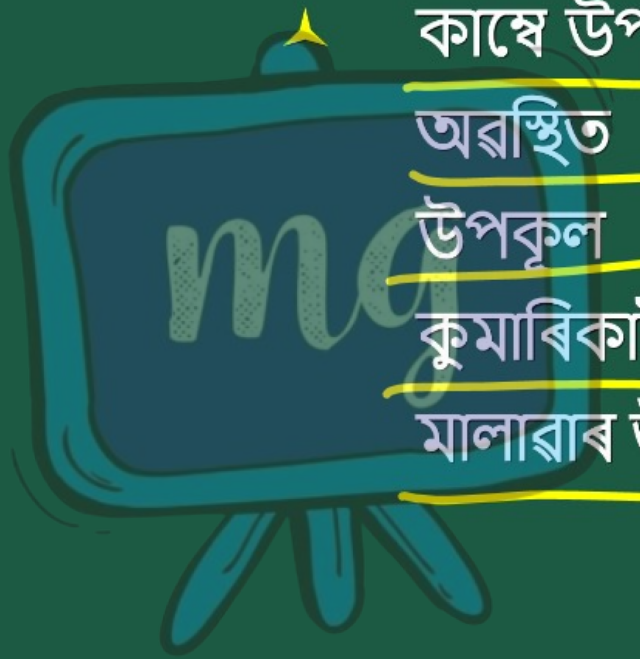
শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

পশ্চিম উপকূলীয় অঞ্চল —

- আৰব সাগৰ আৰু পশ্চিম ঘাটৰ মাজত অৱস্থিত।
- ইয়াৰ উত্তৰত কাম্বে উপসাগৰৰ পৰা দক্ষিণে কুমাৰিকালৈকে বিস্তৃত ।
- এই উপকূলীয় অঞ্চলটো দীঘল যদিও সংকীৰ্ণ।
- ইয়াৰ দৈর্ঘ্য প্রায় ১৫০০ কিলোমিটাৰ আৰু প্রস্থ ১০ কিলোমিটাৰৰ পৰা ১৫ কিলোমিটাৰৰ ভিতৰত।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- এই উপকূলটো দুটা অংশত ভগাব পাৰি— কাম্বে উপসাগৰ আৰু গোৱাৰ মাজৰ অৱস্থিত উত্তৰ অংশক কংকন উপকূল গোৱাৰ পৰা আৰু কুমাৰিকালৈকে দক্ষিণ অংশক মালাৱাৰ উপকূল বুলি জনা যায়।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- চাৰিটা প্ৰধান ভূ-প্ৰকৃতিক ভাগৰ উপৰি ভাৰতীয় দ্বীপসমূহক এটা সুকীয়া ভূ-প্ৰাকৃতিক ভাগ হিচাপেও বিবেচনা কৰিব পাৰি।
- ভাৰতীয় দ্বীপসমূহক দুটা গোটত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি —
  - লাক্ষাদ্বীপ
  - আন্দামান আৰু নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জ।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- এই দুয়োটা দ্বীপপুঞ্জ কেন্দ্রীয়শাসিত অঞ্চল।
- লাক্ষাদ্বীপ আৰু আন্দামান-নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জৰ ৰাজধানী ক্রমে কাভাৰাট্টি আৰু প'ৰ্ট ব্লেয়াৰ।

লাক্ষাদ্বীপ —

- মালাৱাৰ উপকূলৰ ঠিক পশ্চিমে আৰব সাগৰত অৱস্থিত।
- ইয়াত প্রধানকৈ তিনিটা দ্বীপ-লাক্ষাদ্বীপ, মিনিকয় আৰু আমিন দ্বীপ আছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- এই দ্বীপপুঞ্জৰ মুঠ ২৫টা সৰু-ডাঙৰ দ্বীপৰে গঠিত।
- এই দ্বীপসমূহৰ গড় উচ্চতা গড় সমুদ্রপৃষ্ঠৰ পৰা ৩-৫ মিটাৰ।
- কেন্দ্রীয়শাসিত অঞ্চল হিচাপে লাক্ষাদ্বীপৰ মুঠ আয়তন ৩২ বর্গ কিলোমিটাৰ।

আন্দামান নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জ —

- কৰমণ্ডল উপকূলৰ পৰা বহু দূৰৈত বঙ্গোপসাগৰত অৱস্থিত।
- আন্দামান অঞ্চলৰ ২০৪টা দ্বীপ আৰু নিকোবাৰ অঞ্চলৰ ১১ টা সৰু-বৰ দ্বীপক লৈ মুঠ ২১৫টা দ্বীপ আছে।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

- এই দ্বীপপুঞ্জৰ—
  - দৈর্ঘ্য প্রায় ৫৯০ কিলোমিটাৰ
  - প্রস্থ প্রায় ৫৮ কিলোমিটাৰ।
- ইয়াৰ মুঠ আয়তন ৮,২৪৯ কিলোমিটাৰ।
- সমুদ্রপৃষ্ঠৰ পৰা ইয়াৰ উচ্চতা ৫ মিটাৰতকৈ বেছি নহয়।
- সামুদ্রিক অৱস্থান আৰু পৰিবেশৰ বাবে এই দ্বীপপুঞ্জৰ ভূ-প্রকৃতি, জলবায়ু, গছ-গছনি, জীৱনশৈলী আৰু আর্থ-সামাজিক অৱস্থা দেশৰ আন ভূ-প্রাকৃতিক বিভাগতকৈ পৃথক।

Under CSR Support by
ipca | Foundation

মূল্যায়ন

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

১। দক্ষিণ ভাৰতৰ নৰ্মদা আৰু তাপ্তী নদী কোনখন সাগৰত পৰিছে ?

(ক) কাম্বে উপসাগৰ

(খ) বঙ্গোপসাগৰ

(গ) আৰৱ সাগৰ

Under CSR Support by ipca Foundation

মূল্যায়ন

শিক্ষাৰ অধিকাৰ
সৰ্বশিক্ষা অভিযান, অসম
সকলোৱে পঢ়ো সকলোৱে আগবাঢ়ো

২। আন্দামান নিকোৱৰ দ্বীপপুঞ্জ মুঠ কিমানটা দ্বীপ আছে ?

ক) ২১৫ টা

খ) ২১৭ টা

গ) ২২০ টা